

TEXNIK OLIY TA'LIMDA EMPIRIK BILIM SHAKLLARI

Mamatova Sayyara Shavkatovna

Urganch davlat universiteti

sayyaram87@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ilmiy bilish shakllari, empirik bilimlar natijasida empirik tahlilni amalga oshirish usullari haqida fikrlar tahlili ko'rib chiqiladi. Ilmiy bilish shakllarini tahlil qilib eng yaxshi ma'lumotni tanlash tushunchasiga ega bo'lish o'rganiladi.

Kalit so'zlar: empirik, empirik tahlil, empirik bilim, ilmiy bilish shakllari.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются формы научного познания, анализ представлений о методах проведения эмпирического анализа в результате эмпирического познания. Анализируйте формы научного знания, чтобы научиться выбирать лучшую информацию.

ABSTRACT

This article examines the forms of scientific knowledge, the analysis of ideas about the methods of performing empirical analysis as a result of empirical knowledge. Analyze forms of scientific knowledge to learn how to choose the best information

Ilmiy faktlar ilmiy bilim va ilmiy ishning asosiy mazmunini tashkil qiladi. Ular shubhasiz va majburiydir. Ular bilan bir qatorda ma'lum ilmiy faktlar tizimini ajratib ko'rsatish mumkin, ularning asosiy shakli empirik umumlashtirishlar. Nazariy bilimlar hodisa va jarayonlarni empirik bilim ma'lumotlarini oqilona qayta ishlash yo'li bilan idrok etilgan universal ichki aloqalari va qonuniyatlari nuqtai nazaridan aks ettiradi. Barcha farqlar bilan ilmiy bilimlarning empirik va nazariy darajalari bog'langan.

Tajribalar va kuzatishlar yordamida yangi ma'lumotlarni ochib beradigan empirik tadqiqotlar nazariy bilimlarni rag'batlantiradi (ularni umumlashtiradi va tushuntiradi, ularning oldiga yangi, ko'proq narsani qo'yadi). Boshqa tomondan, nazariy bilim empirik bilimlar asosida o'zining yangi mazmunini rivojlantirib, konkretlashtirib, empirik bilimlar uchun yangi kengroq ufoqlarni ochadi, uni yangi faktlarni izlashga yo'naltiradi va yo'naltiradi, uning uslub va vositalarini takomillashtirishga xizmat qiladi [2].

"Empirik" so'zi – qadimiy yunoncha bo'lib, tajriba ma'nosini anglatadi. Empirik tadqiqot deganda, yangi dastur va uslubiyat bilan amaliy asosda hayot, hodisa va jarayonlar to'g'risida olingan empirik ma'lumotlarni tahlil qilish, umumlashtirish asosida zarur amaliy takliflar, tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat [3].

Empirik bilish va uning shakllariga to'xtalib o'tamiz. Empirik bilishning eng asosiy ko'rinishi – ilmiy dalil bo'lib, shundan kelib chiqqan holda, har qanday ilmiy tadqiqot ilmiy dalillarni to'plash, sistemaga solish va umumlashtirishdan boshlanadi.

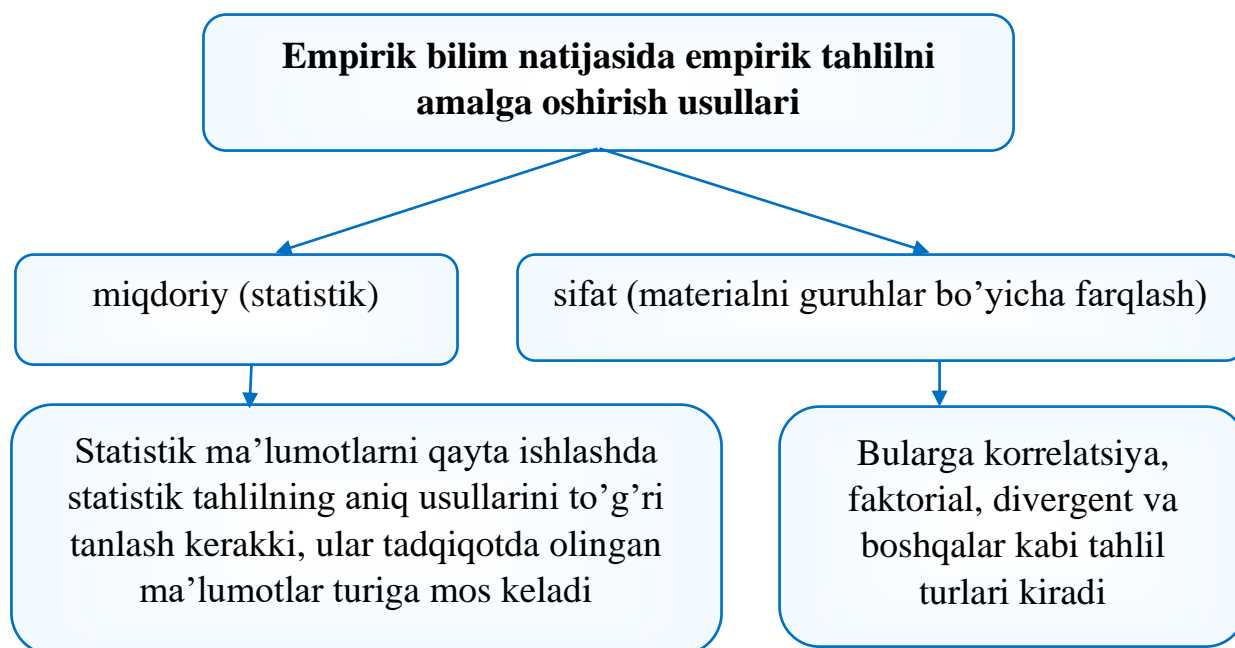
Empirik bilish nuqtai nazaridan ilmiy dalil deganda:

- ✓ borliqda kuzatiladigan holat, borliqning biron-bir ko'rinishi yoki uni anglash;
- ✓ biron-bir hodisa, jarayon haqidagi chinligi isbotlangan bilim;
- ✓ kuzatish va eksperiment jarayonida hosil qilingan bilim nazarda tutiladi.

Falsafa fanlari doktori professor S.A.Lebedev empirik bilimlar deganda quyidagilarni nazarda tutadi [4]:

1. Empirik bilishning eng sodda ko'rinishi kuzatish natijasida hosil bo'lgan dastlabki bilim. Bunda kuzatishning ob'yekti va amalga oshiriladigan vaqti aniq belgilanadi. Kuzatish va eksperiment ilmiy bilim hosil qilishga yo'naltirilgan bo'ladi va muayyan maqsadni o'zida ifodalaydi. Maqsad deganda, ilmiy muammoni hal etishda ilgari surilgan biron-bir g'oya tadqiqot gipotezasi nazarda tutiladi. Demak kuzatish eksperiment biron-bir g'oyani tasdiqlash yoki inkor etish maqsadida olib boriladi.

2. Empirik bilim turli yo'nalishdagi empirik qonuniyatlarda ifodasini topadi. Empirik qonunlar kuzatilayotgan ob'yektga taalluqli narsaga hodisalar o'rtasidagi umumiy aloqadorliklarni ifodalaydi. Empirik qonuniyatlar aksari xolatlarda taxminiy gipotetik xarakterga ega, ehtimollik ma'nosidagi bilimlardir va ular induktiv umumlashtirish natijasida hosil qilinadi. Empirik qonuniyatlar kuzatish va eksperiment natijalarini umumlashtirish, yakka xususiyatlar taxlili asosida umumiy bilim hosil qilishni anglatadi. Bu bilim faqat u yoki bu g'oyani tasdiqlashi mumkin. Lekin uni asoslab berolmaydi.

1-rasm. Empirik tahlil asosida ma'lumotlarni qayta ishlash usullari

Empirik bilim natijasida empirik tahlil amalga oshiriladi. Empirik tahlil asosida ma'lumotlarni qayta ishlash quyidagilarni o'z ichiga oladi: miqdoriy (statistik) va sifat (materialni guruhlar bo'yicha farqlash) usullari. Bularga korrelatsiya, faktorial, divergent va boshqalar kabi tahlil turlari kiradi. Statistik ma'lumotlarni qayta ishlashda statistik tahlilning aniq usullarini to'g'ri tanlash kerakki, ular tadqiqotda olingan ma'lumotlar turiga mos keladi (1-rasm).

Olingan natijalarga ilgari surilgan gipotezalarning muvofiqligini tahlil qilishga qaytishda, ma'lumotlarni to'plash va ularning o'zaro munosabatlarini o'rganish bo'yicha to'plangan tajribaga tayangan holda, ma'lumotlarning semantik va empirik talqini qanchalik qoniqarli ekanligini yana bir bor tekshirish juda muhimdir. tadqiqotning asosiy tushunchalari edi. Ya'ni, ko'rsatkichlarni dastlab "bog'langan" ma'no va xususiyatlar bilan qanchalik to'g'ridan-to'g'ri bog'lash mumkin.

Natijalarni sharhlashda olingan ma'lumotlarni dastlabki taxminlar, nazariy sxemalar va modellar, allaqachon ma'lum bo'lgan ilmiy faktlar bilan bog'lash kerak. Bu natijalarning yangilik darajasini, ularning muayyan nazariy tushunchalarga muvofiqligini baholash va ushbu mavzuning tadqiqot sohasida o'z o'rnini topish imkonini beradi. Alohida-alohida, dastlabki nazariy taxminlarga mos kelmaydigan natijalarni muhokama qilish va buning uchun tushuntirish topish kerak. [2]

Demak, texnik oliy ta'limda empirik bilim shakllaridan foydalanish ta'lim samaradorligining muhim jihatlaridan biri bo'lib, empirik ma'lumotlar asosida empirik

bilish natijasi kelib chiqadi. Bu esa ilmiy asoslangan barcha nazariy ma'lumotlar orasida eng yaxshilarini tanlash mezonlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Texnik oliy ta'limda empirik bilish shakllariga ko'ra berilgan nazariy ma'lumotlar asosida eng yaxshi ma'lumotni olish va uni amaliy ko'nikma hosil qilish uchun qo'llashga erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aliyev B., Rafiqov G'. "Sotsiologiya". Toshkent, 2006. – 28 b.
2. Ilmiy bilish jarayonining tuzilishi: bilimlarning empirik va nazariy darajalari. Nazariy bilim darajasi. <https://m-eng.ru/uz/drenazh/struktura-processa-nauchnogo-poznaniya-empiricheskii-i-teoreticheskii-urovni.htm>
3. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R., Pedagogika tarixi. Toshkent, 1996. – 102 b.
4. Лебедев С.А. Методология научного познания. М.: "Проспект", 2015. – С.